

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

การศึกษาเรื่อง ครุสาเบหฺลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการ แสดงกับพิธีกรรมของชาว และศึกษาวิเคราะห์กระบวนการทำรำและกลวิธีของการรำครุสา เบหฺลา วิธีดำเนินการวิจัยประกอบด้วยการศึกษาจากหนังสือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลงาน การแสดง การสัมภาษณ์ การสังเกตจากวิดีโอ การฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง รวมถึงประสบการณ์จาก การแสดงของผู้วิจัย

ครุสาเบหฺลา เป็นการรำเดี่ยวชุดหนึ่งที่อยู่ในละครในเรื่องอิเหนา ตอนครุสาเบหฺลา ซึ่ง เกิดขึ้นในช่วงต้นรัตน โกสินทร์เป็นการแสดงที่ถ่ายทอดแนวความเชื่อของพิธีกรรมเบหฺลา เหตุที่ นางครุสาต้องกระทำเบหฺลาหรือฆ่าตัวตาย ก็ด้วยพระศุภศลินาพระสวามีถูกป็นหยา (อิเหนาปลอม ตัว) ฆ่าตายด้วยอาวุธทวนในสนามรบ เมื่อถึงวันประมุขเพลิงพระศพ นางครุสาจึงกระทำพิธี เบหฺลาด้วยการกระโดดเข้ากองไฟ ตามความเชื่อของชาวจาและบาทลีที่นับถือศาสนาฮินดู ว่าเป็น การแสดงความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อสามีและต้องการติดตามไปรับใช้สามีในโลกหน้า

ความเป็นมาของพิธีเบหฺลา ชาวจาและบาทลีได้รับอิทธิพลของพิธีกรรมนี้มาจากชาว อินเดียที่นับถือศาสนาฮินดู ซึ่งชาวอินเดียเรียกชื่อพิธีนี้ว่า “พิธีสตี” แต่วัตถุประสงค์ในการทำพิธี เหมือนกันคือฆ่าตัวตายด้วยการกระโดดเข้ากองไฟหลังจากที่สามีตาย โดยเชื่อกันว่าพิธีสตีนี้ชาว อินเดียได้แนวคิดมาจากตำนานทางศาสนาฮินดูที่นับถือพระศิวะเป็นใหญ่ว่า “พระนางสตี พระมเหสีของพระศิวะได้กระโดดเข้ากองไฟจนมีพระวรกายเป็นสีดำและสิ้นพระชนม์ จึงพากัน เรียกพิธีนี้ว่า “พิธีสตี” ตามพระนามของพระนางสตี” ชาวอินเดียจึงถือว่าพิธีนี้มีความสำคัญและ ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของพวกเขา ทั้งยังเผยแพร่มาสู่อินโดนีเซีย ในกลุ่มชนที่เกาะจาและบาทลีที่ นับถือศาสนาฮินดู พิธีนี้ได้กระทำกันมาเป็นเวลาช้านาน แต่ภายหลังการทำพิธีค่อยๆ ลดน้อยลง เพราะชาวยุโรปได้เห็น ต่างพากันประณามว่าทารุณโหดร้ายจึงออกกฎหมายห้าม กระนั้นยังมีการ ลักลอบกระทำกันอยู่ในหมู่บ้านชนบทที่ห่างไกลความเจริญ

พิธีเบหฺลาที่อยู่ในวรรณกรรม ด้วยพิธีเบหฺลานี้ชาวจาและบาทลีเห็นว่ามีมีความสำคัญ เป็นการยกย่องวีรกรรมสตรีที่สูญเสียสามีจึงได้นำมาถ่ายทอดในวรรณกรรมของอินโดนีเซีย ซึ่ง วรรณกรรมไทยก็ได้รับอิทธิพลจากพิธีนี้เช่นกัน ได้แก่ นิทานเวตาล ดาหลังและอิเหนา โดยเฉพาะ

เรื่องอิเหนา เป็นวรรณกรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ที่ได้เค้าโครงเรื่องมาจากนิทานปรัมปราของชาว และต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงนำบทเดิมมาปรับปรุงใหม่ให้เหมาะแก่การแสดงละคร จนได้รับยกย่องว่าเป็น “ยอดของกลอนบทละคร” เรื่องอิเหนาได้กล่าวถึง การทำแบบหลายของนางครุสาไว้อย่างละเอียด ทรงเลือกสรรถ้อยคำได้อย่างไพเราะ ก็นใจ และพิถีพิถันให้เหมาะสมกับสถานภาพนางกษัตริย์ของนางครุสา นอกจากจะทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของพิธีกรรมแล้ว ยังสอดแทรกข้อคิด คติธรรมในเรื่องจริยธรรมของผู้หญิงที่ดีงาม ให้ผู้หญิงรุ่นหลังได้นำเป็นแบบอย่างต่อไป ถึงแม้ไทยจะไม่มีพิธีกรรมนี้ แต่การสอนให้หญิงไทยรู้จักครองตนหลังสามีตาย ด้วยความซื่อสัตย์และจงรักภักดี ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม

พิธีแบบหลายที่อยู่ในการแสดง มี 2 ลักษณะคือ 1. ลักษณะของการรำแบบหลายที่อยู่ในละคร และลักษณะแบบหลายของการรำเดี่ยว สำหรับลักษณะของการรำแบบหลายที่อยู่ในละคร จะมีองค์ประกอบหลายประการ ได้แก่ 1. ผู้แสดง เป็นนางครุสา สองระตู ญาติพี่น้องและเหล่านางกำนัน 2. อุปกรณ์ประกอบการแสดง “กริช” 3. อุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ เตียง พานเครื่องพระสำอางค์ กระจก ชั้นสาครและ ชั้นเล็ก 4. ฉากมี 2 ฉาก คือ ฉากห้องครุสา และ ฉากพระเมรุ 5. เครื่องดนตรีใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า และปี่พาทย์ชวา 6. เครื่องแต่งกาย นางครุสาแต่งกายขึ้นเครื่องนางสีขาว 7. บทร้องและทำนองเพลง ส่วนลักษณะของการรำเดี่ยวแบบหลายจะมีองค์ประกอบเหมือนกัน แต่ต่างกันที่จำนวนผู้แสดงเหลือเพียงคนเดียว คือ นางครุสา อุปกรณ์ประกอบฉาก มีเตียง พานวางกริช และเครื่องทองน้อย จะใช้อย่างใดอย่างหนึ่งแทนพระเมรุก็ได้ หรือบางครั้งฉากและอุปกรณ์ จะใช้การสมมุติ และจัดแสดงเพียงฉากพระเมรุ ฉากเดียว ดังนั้น การรำแบบหลายที่อยู่ในละครจึงมีความสมบูรณ์มากกว่าการรำเดี่ยว เนื่องจากมีองค์ประกอบครบถ้วน ผู้แสดงมีการสัมพันธ์กับตัวละครอื่น ได้แสดงในฉากและอุปกรณ์ประกอบฉากจริง ทำให้ได้บรรยากาศตามท้องเรื่อง จึงสามารถเข้าถึงอารมณ์และถ่ายทอดความรู้สึกมายังผู้ชมได้อย่างสมจริง

ขั้นตอนการทำแบบหลายในการแสดง ถ้าเป็นการทำพิธีแบบหลายในละครจะมี 3 ขั้นตอนคือ 1. ขั้นตอนการเตรียมตัวตาย ด้วยการอาบน้ำแต่งตัว “รำครุสาทรงเครื่อง” 2. ขั้นตอนก่อนการฆ่าตัวตาย “รำตั้งสัตย์อธิฐาน” เพื่อลาพระสวามีและอำลาญาติพี่น้องของสองระตู และ 3. ขั้นตอนการฆ่าตัวตาย “ด้วยการใช้กริชฆ่าตัวตายและกระโดดเข้ากองไฟ” รูปแบบของขั้นตอนการแบบหลายในการแสดงนำแบบอย่างมาจากการแบบหลายในวิถีชีวิต แต่ตัดขั้นตอนที่ 4 ของการแบบหลายในวิถีชีวิตออกไป คือ ขั้นตอนหลังฆ่าตัวตาย เสร็จพิธีญาติจะนำขี้เถ้า ไปลอยในแม่น้ำ เพื่อให้การดำเนินเรื่องกระชับรวดเร็ว สำหรับการแบบหลายในการรำเดี่ยวจะเหลือเพียง 2 ขั้นตอน คือ 1. ขั้นตอนก่อนฆ่าตัว

ตาย ด้วยการ “รำตั้งสัตย์อธิฐาน” เพื่อลาพระสวามี สั่งข้าทาสบริวารให้จงรักภักดีต่อสองระดูและ
อำลาสองระดู และ 2. ขั้นตอนการฆ่าตัวตาย ด้วยการ “ใช้กริชแทงตนเองและกระโดดเข้ากองไฟ”

ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแสดงกับพิธีกรรมของชาว สำหรับการทำให้พิธีแบบหลา
ในการแสดงนั้น ได้แนวทางมาจากการทำให้พิธีแบบหลาในวิถีชีวิตจริงและวรรณกรรม ซึ่งขั้นตอนที่ใช้
ในวิถีชีวิตจริงมี 4 ขั้นตอน แต่ในการแสดงมี 3 ขั้นตอน ตัดขั้นตอนที่ 4 และรายละเอียดบางขั้นตอน
ออกไป ขั้นตอนที่ 4 ที่ตัดออกไป ได้แก่ การเก็บขี้เถ้ากระดุกไปเช่นไหว้ 3 เวลาจนครบ 3 เดือน
แล้วจึงนำขี้เถ้ากระดุกไปทิ้งทะเล ส่วนรายละเอียดบางขั้นตอน ได้แก่ การทำหนังสือแจ้งเจ้าเมือง
ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับเวลาแสดงและการดำเนินเรื่องกระชับรวดเร็วขึ้น นอกจากนี้การแสดง
แบบหลายังมุ่งอวดศิลปะการรำรำเดี่ยวและศิลปะการใช้อาวุธ ของตัวนาง ได้อย่างคล่องแคล่ว และ
งดงามตามแบบแผนของละครใน ที่ต้องมีลีลานุ่มนวล ถึงแม้บางช่วงของการรำ ต้องแสดงลีลา
กระฉับกระเฉงของการใช้อาวุธ แต่ก็ยังต้องสำรวมกริยาให้เรียบร้อย การรำมีความนิ่ง สม่กับเป็น
นางกษัตริย์ ทั้งยังสอดแทรกให้เห็นถึงพิธีกรรมในการเคลื่อนขบวนศพทางศาสนาพุทธของไทย ที่
ญาติผู้ตายเดินนำหน้าขบวนศพวนซ้ายรอบพระเมรุ โดยการให้ตัวละครรำวนซ้ายรอบพระเมรุตาม
ประเพณีนิยมสำหรับงานอวมงคลของไทย

ด้วยการรำเดี่ยวครุสาแบบหลา เป็นการสื่อให้เห็นถึงพิธีกรรมการฆ่าตัวตายที่ต้องใช้
อารมณ์แสดงออกทางสีหน้าและแววตา ตลอดจนถึงขั้นเชิงในการรำอาวุธ และอวดฝีมือการรำของ
นางกษัตริย์ ดังนั้นผู้แสดงเป็นนางครุสา จึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะสามารถถ่ายทอดการแสดงไป
ยังผู้ชมได้ จึงต้องพิถีพิถันในการคัดเลือกผู้แสดงที่ต้องมีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณดี มีพื้นฐานการรำ
ที่ดีและประสบการณ์การแสดงเป็นตัวเอกมาพอสมควร มีปฏิภาณไหวพริบสามารถแก้ปัญหา
เฉพาะหน้า ที่อาจจะเกิดขึ้นในขณะที่แสดงได้ และต้องเป็นผู้ที่มีความจำดีเพราะกระบวนท่ารำมี
ความสลับซับซ้อน อยากแก่การจดจำ ถ้าได้ผู้แสดงที่มีความสามารถดังกล่าว จะช่วยให้ครูสามารถ
ถ่ายทอดได้รวดเร็วขึ้น และช่วยให้การแสดงประสบความสำเร็จได้

ครูผู้ถ่ายทอดท่ารำครุสาแบบหลา การแสดงชุดนี้ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี และ
คุณครูเฉลย สุขะวณิช ได้รับถ่ายทอดมาตั้งแต่ ครั้งเป็นศิษย์ ในวังสวนกุหลาบ ของสมเด็จพระบรม
วงศ์เธอเจ้าฟ้าอัยยญาติเดชารุช กรมหลวงนครราชสีมา และท่านทั้งสองได้นำท่ารำครุสาแบบหลามา
ถ่ายทอดให้แก่ศิษย์กลุ่มแรก โดยนางนพรัตน์ หวังในธรรม และรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล
ได้รับการถ่ายทอดมาจาก คุณครูเฉลย สุขะวณิช และ นางบุญนาค ทรรทรานนท์ ได้รับการ
ถ่ายทอดมาจากท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี กลุ่มที่สองได้แก่ อาจารย์ ดร.สวภา เวชสุรกัญ และ

นางนฤมล ฉนกร ได้รับการถ่ายทอดจาก นางนพรัตน์ หวังในธรรม นางแพรวดาว พรหมรักษา
 ได้รับการถ่ายทอดจากนางบุญนาค ทรรทรานนท์ นางพัชรารวรรณ ทับเกตุ และนางสาวแก้วดา
 สุขเกษม ได้รับการถ่ายทอดจาก รองศาสตราจารย์ผู้สดี หลิมสกุล

วิธีการฝึกหัดการแสดง ครูผู้ถ่ายทอดนำศิษย์ให้ไว้ครูเพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนรับการ
 ถ่ายทอด จากนั้นให้ศิษย์ทำความเข้าใจกับบทบาทของตัวละคร จังหวะของเพลงที่ใช้ในการรำ การ
 ใช้อาวุธ หลังจากนั้นจึงต่อท่ารำ การใช้เทคนิคการรำเพื่อให้เกิดความสวยงาม

บทร้องและทำนองเพลงในการรำเดี่ยว มีบทร้องเพียงบทเดียว คือ บทร้องตั้งสัจย์
 อธิษฐานในทำนองเพลงรื้อร้อย ทำนองเพลงที่ใช้มีหลายเพลง ได้แก่ เพลงเสมอ เพลงรื้อร้อย เพลง
 ละครหมา เพลงตะเข้ง-เจ้าเซ็น เพลงโอด เพลงฉิ่ง เพลงเชิดฉิ่ง และ เพลงร้ว เพลงที่สำคัญคือ
 เพลงละครหมา และ เพลงตะเข้ง - เจ้าเซ็น

เครื่องดนตรี ใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้าหรือเครื่องคู่ก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม สลับกับวง
 ปี่ชวากลองแขก วงปี่พาทย์ใช้บรรเลงเพลงหน้าพาทย์และทำนองเพลงอื่นๆ ส่วนวงปี่ชวากลองแขก
 ใช้บรรเลงเพลงตอนรำใช้อาวุธ ในเพลงละครหมา

สำหรับท่ารำเดี่ยวครุสาแบหลา ทั้ง 3 ฉบับ ได้แก่ นางนพรัตน์ หวังในธรรม
 นางบุญนาค ทรรทรานนท์ และรองศาสตราจารย์ผู้สดี หลิมสกุล จะมีการใช้ท่ารำหลัก
 ประกอบด้วย ท่าเดี่ยว ได้แก่ ท่าไหว้ ท่าเจิม ท่าชุกริช ท่าจรดกริช ท่าคู่ ได้แก่ ท่าสอดสร้อย ท่า
 ตั้งมือ-จับหงาย ท่าซุด ได้แก่ ท่าแทงกริช ท่าสอดสูง และท่าสอดสร้อย ท่าเชื่อม ได้แก่ ท่าปาดมือ ท่า
 ชูรังไก่อ่ ทุกฉบับจะมีการใช้ท่าหลักที่มีความหมายเหมือนกัน รวมทั้งสื่อถึงอารมณ์ เช่น

ท่าเจิม เป็นการแสดงถึงการทำความเคารพในแบบของแขกเช่นเดียวกับการไหว้
 ในแบบของไทย

ท่าชะเง้อมอง เป็นการแสดงถึงนางครุสาชะเง้อมองคุษพของพระสวามีด้วยความ
 อาลัยรัก

ท่าตบอก เป็นการแสดงถึงการทำร้ายตัวเองด้วยการตบอกแสดงความเสียใจ

ท่าชูรังไก่อ่ เป็นการแสดงถึงการทำร้ายตัวเองด้วยการชกหัว แสดงความเสียใจ
 เช่นเดียวกับการตบอก

ท่าแทงอก หมายถึง การฆ่าตัวตายด้วยวิธีใช้กริชแทงอก

ท่าแทงท้องและเชือดคอ หมายถึง การฆ่าตัวตายด้วยวิธีใช้กริชแทงท้องและเชือดคอ

กลวิธีการรำตราแบบหลายของครูทั้ง 3 ฉบับ แตกต่างกัน ดังนี้

1. นางนพรัตน์ หวังในธรรม

- ลักษณะการรำ เป็นการรำที่มีความกระฉับกระเฉง คล่องแคล่วในการเคลื่อน ไหวท่ารำ แสดงถึงความแข็งแรงและความนุ่มนวลผสมผสานกัน ด้วยลีลาที่งดงามอ่อนช้อย
- การใช้อารมณ์ แสดงออกด้วยท่าทางการรำ การใช้สีหน้าและแววตา
- การใช้อาวุธ เป็นการ ใช้พลังของแขนและข้อมือในการงอและเหยียดออกด้วยความกระฉับกระเฉง แข็งแรง
- การใช้พื้นที่บนเวที ใช้พื้นที่ทั้งหมดของเวที

2. นางบุญนาค ทรพรานนท์

- ลักษณะการรำ เป็นการรำที่มีจังหวะแรง กระฉับกระเฉง คล่องแคล่วว่องไว ในการเคลื่อนที่ ท่ารำนเน้นการใช้ใบหน้า ไหล่ ที่เห็นเด่นชัด
- การใช้อารมณ์ มีการแสดงออกทางอารมณ์อย่างเต็มที่ ทั้งสีหน้า และแววตาและท่าทาง
- การใช้อาวุธ การใช้พลังส่วนแขนและมือ ผสมผสานกับขาและเท้าด้วยความแข็งแรง
- การใช้พื้นที่บนเวที ใช้พื้นที่ส่วนกลางของเวที

3. รองศาสตราจารย์สุสดี หลิมสกุล

- ลักษณะการรำ เป็นการรำตามแบบแผนละครในที่มีความนิ่ง นุ่มนวล ในการเคลื่อน ไหว แต่แฝงให้เห็นถึงความกระฉับกระเฉงและแข็งแรงของท่าทาง
- การใช้อารมณ์ มีการแสดงออกของอารมณ์ท่า สีหน้า และแววตา มากกว่าการใช้ท่าทาง
- การใช้อาวุธ มีการ ใช้พลังทั้งส่วนแขน มือ ขา และเท้าไม่มาก เหมือนกับ 2 ท่านแรก แต่มีพลังความแข็งแรงในการออกอาวุธ
- การใช้พื้นที่บนเวที ใช้พื้นที่ส่วนกลางของเวที

การรำครสาแบบลาทั้ง 3 ฉบับ มีความเหมือนและแตกต่างกันดังนี้ ฉบับนางนพรัตน์ หวังในธรรม และฉบับรองศาสตราจารย์สุคดี หลิมสกุล ได้รับการถ่ายทอดจากครุคนเดียวกัน คือ คุณครูเฉลย สุขะวณิช จึงทำให้ทั้ง 2 ท่าน มีรูปแบบการรำที่เหมือนกัน ส่วนฉบับนางบุญนาค ทรพรานนท์ ได้รับการถ่ายทอดจากท่านผู้หญิงแล้ว สนิทวงศ์เสนี จึงทำให้รูปแบบการรำต่างจาก 2 ท่านแรก เพราะครุผู้ที่ถ่ายทอดทำรำต่างกัน รูปแบบการรำจึงต่างกัน

สำหรับลักษณะการรำที่เหมือนกันทั้ง 3 ฉบับ คือ ขั้นตอนการแสดงและท่ารำหลัก ส่วนที่ต่างกัน คือ จำนวนของเพลง การเรียงลำดับเพลง การใช้ทิศทาง ความต่างกันดังกล่าวอาจจะมีมาจากปัจจัยในเรื่องโอกาส เวลา และสถานที่ที่ใช้แสดง กลวิธีและเทคนิคการรำต่างกันบ้างตาม ภูมิหลัง และประสบการณ์ของผู้แสดง

อย่างไรก็ตามความเหมือนดังกล่าวมาจากครุผู้ถ่ายทอด ส่วนความแตกต่าง ก็คือ ตัวผู้แสดง

ข้อเสนอแนะ

1. การรำครสาแบบลา หรือรำกริขครสา เป็นการรำชุดหนึ่งที่ยากและท้าทายความสามารถของผู้รำ ทั้งท่ารำ ลีลา และเวลาที่ใช้แสดง ดังนั้นผู้ที่ถ่ายทอดการรำชุดนี้ ต้องมีความพร้อมทุกด้าน จึงจะประสบความสำเร็จในการรำ
2. การรำครสาแบบลา ผู้ที่จะรับการถ่ายทอดควรจะมีปฏิบัติโดยเคร่งครัด คือ ก่อนได้รับการถ่ายทอด ต้องไหว้ครู เพื่อบอกกล่าวขอรับการถ่ายทอดในวันแสดงก็ต้องไหว้ครู เพื่อขอพรให้ประสบความสำเร็จในการแสดง หลังจากจบการแสดง ต้องลดน้ามนต์ธรณีศาล เพื่อความเป็นสิริมงคล เพราะชุดการแสดงสื่อถึงความตาย การปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งที่ศิษย์ทุกคนที่จะรับการถ่ายทอดต้องยึดและปฏิบัติเสมอ ไม่ควรละเลย เพื่อความเป็นสิริมงคล
3. การรำครสาแบบลา ควรจะบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับปริญญา เพื่อเป็นการพัฒนาฝีมือของผู้เรียนในระดับหนึ่ง และเป็นการอนุรักษ์ไว้มิให้สูญหายไปตามกาลเวลา
4. การรำชุดนี้ถือว่าเป็นชุดหนึ่งที่มีคุณค่าต่อการอนุรักษ์ของชุดการแสดงนาฏศิลป์ไทย ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดชุดนี้ ถือว่าเป็นผู้โชคดี ควรภาคภูมิใจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดการรำชุดนี้เป็นผู้ที่มีพื้นฐานการรำที่ดี เหมาะสมที่จะได้รับการถ่ายทอด
5. ข้อมูลในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ น่าจะเป็นพื้นฐานในการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการแสดงของครสาแบบลากับการรำฝรั่งคู่